

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Maksim Svita

Max Weber o vztahu protestanské etiky a kapitalismu

Max Weber on the relation of protestant ethic and capitalism

Praha 2020

Vedoucí práce: doc. PhDr. Ing. Milan Znoj, CSc.

Poděkování

Na tomto místě bych rad poděkoval vědoucemu mé bakalářské práce panu doc. PhDr. Ing. Milanu Znojovi, CSc. za cenné nápady a za ten čas, který mé bakalářské práci věnoval.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 29. července 2020

Maksim Svita

Anotace

Práce se zaměří na Weberovu teorii modernizace, která vychází z teze o spojení protestantské etiky a kapitalismu, jak ji vyložil v pojednání “Protestantská etika a duch kapitalismu”. Ve weberovské teorii modernizace se určujícím faktorem ekonomického a politického rozvoje stává kultura, právě tzv. „protestantská etika“ byla podle Webera jednou z nejdůležitějších příčin rychlého rozvoje kapitalismu ve státech západní Evropy. Tato etika vychází z luteránského pochopení “povolání” a kalvinismu a opírá se o specifickou interpretaci konceptu nitrosvětská askeze.

Weberova vize modernizace vyvolala hodně sporů a kritiky většinou proto, že se omezovala na kulturní podmínky západní Evropy a nebrala v úvahu vývoj v jiných neevropských státech.

V průběhu své práce budu postupně probírat různorodou kritiku weberovského pochopení procesu modernizace tematizující vztah mezi kapitalismem a protestantskou etikou. Metodou pro tento výzkum proto byla zvolena analýza různých textů, knižních pramenů i jiných moderních kritických spisů poukazujících na volnější a různorodější vztah procesu modernizace s kulturními a hodnotovými vzorci chování. V závěru práce zkusím odpovědět na otázku, nakolik lze kulturní podmínky vhodné pro modernizaci a rozvoj kapitalismu vázat na protestantskou etiku.

Klíčová slova:

Kapitalismus, modernizace, protestantská etika, vnitrosvětská askeze, ekonomický rozvoj, postmodernizace

Annotation

This article will focus on a Weber's theory of modernization, which is based on the thesis of the connection between Protestant ethics and capitalism, as explained in his book „Protestant ethic and the spirit of capitalism“. In Weber's theory of modernization culture becomes a determining factor in economic and political development; the so-called "Protestant ethics" was, according to Weber, one of the most important causes of the rapid development of capitalism in the states of Western Europe. This ethic is based on the Lutheran understanding of "vocation" and Calvinism, which is based on a specific interpretation of the concept of inner worldly ascetism. Weber's vision of modernization has provoked a lot of controversy and criticism, mostly because it was limited to the cultural conditions of Western Europe and did not take into account development in other non-European countries.

In my bachelor thesis i will gradually discuss the different critique of Weber's understanding of the modernization proces and on the relationship between capitalism and Protestant ethics. As the method for this research was chosen to analyze various texts, book sources and other modern critical writings pointing to a freer and more diverse relationship of the process of modernization with cultural and value patterns of behavior. At the end of the thesis I will try to answer the question could we link cultural conditions suitable for the modernization and development with Protestant ethic?

Keywords:

Capitalism, modernization, Protestant ethic, inner worldly ascetism, economical development, postmodernization.

Obsah

1.	ÚVOD.....	1
2.	WEBEROVA TEORIE MODERNIZACE.....	3
2.1.	Úvod.....	3
2.2.	BIOGRAFICKÉ A INTELEKTUÁLNÍ POZADÍ WEBEROVA MYŠLENÍ.....	3
2.2.1.	<i>Biografické pozadí Weberovy sociologie politiky.....</i>	3
2.2.2.	<i>Intelektuální pozadí Weberovy filozofie.....</i>	5
2.3.	PROTESTANTSKÁ ETIKA A DUCH KAPITALISMU	5
2.3.1.	<i>Hlavní teze knihy .....</i>	5
2.3.2.	<i>Duch kapitalismu.....</i>	6
2.3.3.	<i>Postup při studiu protestantské etiky .....</i>	7
2.3.4.	<i>Luteránský pojem povolání .....</i>	8
2.3.5.	<i>Kalvinismus a vnitrosvětská askeze .....</i>	9
2.3.6.	<i>Pojem racionalizace a byrokracie Maxe Webera.....</i>	10
2.3.7.	<i>Vztah protestantské etiky a kapitalismu.....</i>	12
2.4.	WEBER A TEORIE MODERNIZACE	13
2.4.1.	<i>Teorie modernizace, definice .....</i>	13
2.4.2.	<i>Hlavní rysy teorie modernizace.....</i>	14
2.4.3.	<i>Teorie modernizace Maxe Webera a Ronalda Ingleharta .....</i>	14
2.4.4.	<i>Závěr dílu.....</i>	15
3.	KRITIKA TEORIE MODERNIZACE MAXE WEBERA	17
3.1.	TEORETICKÉ SPORY O TEORII MODERNIZACE	17
3.1.1.	<i>Úvod.....</i>	17
3.1.2.	<i>Marxistická teorie modernizace.....</i>	17
3.1.3.	<i>Teorie nerozvinutí.....</i>	18
3.1.4.	<i>(Neo-)Evoluční teorie modernizace .....</i>	19
3.1.5.	<i>Postmodernizace.....</i>	20
3.1.6.	<i>Závěr.....</i>	22
3.2.	PRAKTICKÁ KRITIKA TEORIE MODERNIZACE MAXE WEBERA.....	22
3.2.1.	<i>Úvod.....</i>	22

3.2.2.	<i>Modernizace v státech západní Evropy</i>	23
3.2.3.	<i>Modernizace v Rusku</i>	24
3.2.4.	<i>Modernizace v Latinské Americe</i>	25
3.2.5.	<i>Modernizace ve východním asijském regionu</i>	26
3.2.6.	<i>Závěr kapitoly</i>	28
4.	ZÁVĚR.....	30
5.	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	32

1. Úvod

Maximilian Carl Emil Weber (1864–1920) je jedním z nejvýznamnějších sociologů. Spolu s Karlem Marxem a Emilem Durkheimem je považován za zakladatele moderní sociologie. Jeho známé spisy jako „Protestantská etika a duch kapitalismu“, „Politika jako povolání“, „Věda jako povolání“ a další dosud vyvolávají spoustu diskuzí.

Cílem této práce je nejen v České republice, ale ani ve světě nepříliš diskutovaná teorie modernizace Maxe Webera a její kritika jak z teoretického, tak i z historického hlediska. A proto bude tato práce rozdělena do dvou relativně velkých částí.

Celý první díl bude věnován osobnosti Maxe Webera, jeho protestantské etice a s ní spojené modernizaci. Pro lepší pochopitelnost textu bude tento díl rozdělen do dvou kapitol, z toho první kapitola bude věnovaná Maxi Weberovi, druhá se bude zabývat studiem jeho teorie modernizace. Na začátku první kapitoly je podle mého názoru nutně probrat osobní život Maxe Webera a jeho intelektuální inspirace. Díky této části může čtenář pochopit intelektuální rámec, v jehož rámci psal Weber své práce. Dál se pokusím popsat hlavní pojmy vztahující se ke studiu Weberovy teorie modernizace, mezi něž patří: luteránský pojem povolání, vnitrosvětská askeze, pojetí racionalizace a byrokracie. V tomto popisu bude použita jak různorodá vědecká literatura, tak i anglická verze spisu „Protestantská etika a duch kapitalismu“. Další kapitola bude mít za cíl spojit všechny tyto pojmy dohromady a ukázat na to, jak vypadá teorie modernizace dle Maxe Webera. Zároveň zkusím seznámit čtenáře s tím, co to je teorie modernizace a jaké jsou její hlavní rysy. Chtěl bych uvést dvě verze teorie modernizace, a to širokou a úzkou, aby na konci práce mohla být zodpovězena otázka, nakolik je každá z nich aplikovatelná při studiu modernizace v různých regionech a časových rozmezích.

Druhý díl bude věnován kritice teorie Maxe Webera a bude také rozdělen do dvou kapitol. V první kapitole budou probrané jiné teorie modernizace, které mají ve své podstatě jiné podmínky než protestantská etika. Zkusím probrat marxistickou teorii modernizace, svět-systémovou, teorii nerozvinutí a (neo-)evoluční teorii modernizace. Tato kapitola bude mít za cíl ukázat čtenáři jiné možnosti modernizace než protestantská etika. V druhé kapitole zkusím pomocí studia textů různých odborníků na rozvoj neevropských států probrat některé regiony, které mají jinou historickou, kulturní a geografickou povahu. Na začátku uvedu proces modernizace západní Evropy. Potom projdeme takové státy jako Rusko, které má jiné kulturní

a náboženské základy, poté proberu Latinskou Ameriku, která má ve svém základě katolickou kulturu. Naposled se podíváme na státy východní Asie, jako jsou Japonsko, Čína a Korea, založené na konfuciánské kultuře.

V závěru práce zkusím odpovědět na otázku, nakolik lze kulturní podmínky vhodné pro modernizaci a rozvoj kapitalismu vázat na protestantskou etiku. Zároveň proberu i to, jaké existují možné příčiny rozvoje kapitalismu kromě protestantské etiky.

2. Weberova teorie modernizace

2.1. Úvod

Úvodní část má za cíl seznámit čtenáře s tím, jak vypadá Weberova teorie modernizace a jakým způsobem k ní dochází. Pomocí studia Weberova spisu „Protestantská etika a duch kapitalismu“, jeho kritiky a dalších akademických spisů zkusím probrat všechny důležité aspekty jeho teorie modernizace. Podle mého hlediska by bylo docela užitečné rozdělit tento díl do 3 kapitol. V první kapitole stručně proberu prameny myšlení Maxe Webera, a to jak biografické, tak i intelektuální. V druhé kapitole se zkusím podívat na hlavní teze jeho výše uvedené, jako jsou pojem povolání, vnitrosvětská askeze, racionalizace a byrokracie. Nakonec ve třetí kapitole propojím tyto pojmy mezi sebou a zkusím si vypracovat teorii modernizace Maxe Webera. Zkusím vypracovat dva pojmy modernizace, a sice širší a užší. Zároveň seznámím čtenáře s tím, co to je teorie modernizace, podíváme se na její definice a hlavní rysy.

2.2. Biografické a intelektuální pozadí Weberova myšlení

2.2.1. Biografické pozadí Weberovy sociologie politiky

Než začneme mluvit o Weberově sociologii politiky a jeho teorii modernizace, musíme si na začátku promluvit o pozadí jeho myšlení, tj. stručně probereme jeho životopis a pozadí napsání jeho spisu „Protestantská etika a duch kapitalismu“. Zároveň zkusím propojit jeho životní příběh s jeho politickým myšlením.

Maximilian Karl Emil Weber se narodil v městě Erfurt v roce 1864.¹ Weber byl nejstarším ze 7 dětí, jeho otcem byl Max Weber sr., bohatý a známý státní úředník a člen národně-liberální strany (Nationalliberale Partei) a jeho matkou byla Helene Fallenstein, která částečně pocházela z hugenotských přistěhovalců.² Účast Maxe Webera sr. ve veřejném životě velice silně ovlivnila zájem mladého Webera o politickou a akademickou sféru.

---

¹ SUNG Ho Kim, (2007). „Max Weber“. *Encyclopedia of Philosophy*. Stanford. Retrieved 17 February 2010. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/weber/>

² Tamtéž

Po stručném úvodu o Weberově dětství a jeho studijní cestě se můžeme začít věnovat pro nás té nejdůležitější části jeho života, což je období napsání knihy „Protestantská etika a duch kapitalismu“. Díky tomu, že Weberova manželka Marianne Weber napsala monumentální biografický spis o svém manželovi, jsme docela dobře informovaní o tomto období.³

Napsání jednoho z nejznámějších spisů bylo ovlivněno poměrně velkým počtem různých faktorů. Jedním, možná i nejdůležitějším faktorem, bylo náboženství jeho matky a vztah v rodině. Matka a otec Webera měli vždy mezi sebou složité vztahy, sám Max Weber se většinou přidával na stranu matky.⁴ Můžeme říci, že se Weber nacházel v situaci, kdy měl otce, který měl rád materiální potěšení, a kalvinistkou matku, která se snažila mít asketický život.⁵

Další příčinou jsou Weberovy problémy s mentálním zdravím, spíš jeho nervové zhroucení v roce 1897⁶. Tato událost se zhoršila po velké roztržce s otcem, který po 3 týdnech zamřel. Psychické zdraví Webera a jeho únava z práce jako vyučujícího a vědce vedly k tomu, že v roce 1904 opustil svou práci vyučujícího až do roku 1919. Bez ohledu na to, že Weber nemohl psát tak blahodárně jako před tím, získal spoustu času na studium filozofie a náboženství, což v letech 1904–1905 vedlo k napsání „Protestantské etiky a ducha kapitalismu“.

Důležitá byla také Weberova cesta do Spojených států v roce 1904, která velmi silně ovlivnila jeho pochopení modernity.⁷

Jako závěr této části lze shrnout, že životní příběh Maxe Webera nebyl příliš lehký. Podle mého hlediska nejdůležitějšími faktory, které ovlivnily napsání „Protestantské etiky a ducha kapitalismu“, bylo náboženství jeho matky a jeho akademické volno v letech 1904–1915, které mu poskytlo čas pro práci na spisu a pozdější polemiku s jejími kritiky.

---

³ WEBER Marianne. *WEBER Max: A Biography*. New York: Wiley. 1975. The original text was published in 1926. ISBN. 9780471923336.

⁴ POGGI Gianfranco. *Calvinism and the capitalist spirit: Max Weber's protestant ethic*. Amherst. 1983. University of Massachusetts Press. ISBN 0870234188.

⁵ RITZER George. *Contemporary Sociological Theory and Its Classical Roots: The Basics*. 4. vydání. McGraw-Hill Education. 2009. ISBN 978-0-07-340438-7.

⁶ RADKAU, Joachim. *Max Weber: A Biography*, Patrick Camiller (trans.). Cambridge: Polity Press. 2011. ISBN: 978-0745641485.

⁷ SCAFF, Lawrence. *Max Weber in America*. Princeton. 2011. Princeton University Press. ISBN 9780691147796.

2.2.2. Intelektuální pozadí Weberovy filozofie

Otázka, zda můžeme zařadit Webera do nějaké intelektuální tradice, není lehká. Ale můžeme celkem zjistit určité filozofické školy, které ovlivnily jeho myšlení filosofa a sociologa. Jedním z hlavních zdrojů inspirace pro Maxe Webera byla neo-kantianská filozofie.

Důležitá pro nás budou pojetí „Wert“ a „Zweck“ racionality. Tyto pojmy dle některých vědců můžeme porovnat s pojmy autonomie a heteronomie u Kanta.⁸ Opravdu, „wertrational“ motivace je určená „vnitřní“ orientací, zatímco „zweckrational“ akce je motivována „externí“ orientací. U Kanta je v případě autonomie vůle určena sama o sobě, zatímco existuje heteronomie v případě, že je vůle určena něčím vnějším.⁹

Zároveň byl Weber ovlivněn v tehdejší době populární jihoněmeckou neo-kantianskou skupinou, do níž patřili Windelband, Rickert, Jellinek, Troeltsch a další. Hlavním směrem bádání této školy byla epistemologická pozadí kulturních studií (cultural studies) a filozofie dějin.¹⁰ Tato škola se pokusila o rozlišení mezi sférou vědeckých poznatků a sférou náboženského a etického vnímání a jednání, přidala nový způsob rozlišování mezi objekty a metodami přírodních věd na jedné straně a kulturními vědami na straně druhé.¹¹

V minulém dílu jsme probrali biografické události, které ovlivnily filozofické myšlení Maxe Webera. V této části jsem poukázal na filozofické směry, které ho ovlivnily jako filozofa. Mezi tyto směry patří filozofie Immanuela Kanta a (neo-)kantianská škola.

2.3. Protestantská etika a duch kapitalismu

2.3.1. Hlavní teze knihy

Spis „Protestantská etika a duch kapitalismu“ (Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus) byl napsán někdy mezi rokem 1904 a 1905 a na začátku šlo jen o soubor článků. Ale zveřejnění jeho spisu nebylo konečné, dle Talcotta Parsonsa vznikl Weberův „úvod“ v roce

---

⁸ RUTGERS, Mark R., and Petra Schreurs. „Weber's Neo-Kantian Roots“. *Administrative Theory & Praxis*, vol. 26, no. 1, 2004, pp. 103–111. s. 107

⁹ Tamtéž, s. 107.

¹⁰ HONIGSHEIM, Paul. „Max Weber: His Religious and Ethical Background and Development“. *Church History*, vol. 19, no. 4, 1950, pp. 219–239. s. 226

¹¹ Tamtéž, s. 226

1920 a byl napsán pro nové vydání díla, pro nějž provedl významné změny, kromě toho připojil jak nový materiál, tak odpovědi na kritiku v poznámkách pod čarou.¹² Také můžeme říct, že Weber pracoval na svém spisu stále až do roku 1919. Ale tím jeho zájem o protestantskou etiku nekončí, ve svých přednáškách na Mnichovské univerzitě v letech 1919–1920 znovu mluvil o protestantské etice.¹³ V anglicky mluvících státech svou popularitu získala, až když byla přeložená do angličtiny známým americkým sociologem Talcottem Parsonsem o 25 let později – v roce 1930.¹⁴

Svůj spis Weber začíná tím, že uvádí statistiku, která ukazuje čtenáři to, že v jeho době byla většina podniků převážně protestantských:

*„Pohled na statistiku zaměstnání každé země smíšeného náboženského složení přináší pozoruhodnou frekvenci situace, která několikrát vyvolala diskusi v katolickém tisku a literatuře a na katolických kongresech v Německu, konkrétně skutečnost, že vedoucí a vlastníci podniků kapitálu, stejně jako vyšší stupně kvalifikované pracovní síly, a ještě vyšší technicky a komerčně vyškolení pracovníci moderních podniků, jsou převážně protestantští.“*¹⁵

Weber začíná tím, že rozvažuje nad tím, co je příčinou takového jevu. Jeho hlavní teze spočívá v tom, že velký počet protestantů mezi majiteli kapitálu není náhodný, a zároveň není příčinou toho původ nebo historický vývoj. Ale existuje nějaká vazba mezi protestantskou kulturou a převahou protestantů v ekonomické sféře. Tuto vazbu a příčiny jejího vzniku zkoumá Weber v dalších kapitolách.

2.3.2. Duch kapitalismu

V této kapitole se zkusíme podívat na to, jak vypadá podle Webera duch kapitalismu a jak je propojen s protestantskou etikou. Weber ve své knize „protestantská etika a duch kapitalismu“

---

¹² PARSONS, Talcott. 1930. 'Translator's Preface'. in Max Weber: The protestant Ethic and the Spirit of Capitalism. London: HarperCollins. pp. 9–11.

¹³ BARBALET, M. Jack. *Weber, passion and profits: „the Protestant ethic and the spirit of capitalism“ in context.* New York: Cambridge University Press. 2008. ISBN 978-0-511-41418-3.

¹⁴ WEBER, Max; Peter R. Baehr; Gordon C. Wells (2002). *The Protestant ethic and the „spirit“ of capitalism and other writings.* Penguin Classics, Penguin Twentieth-Century Classics edition. ISBN 978-0-14-043921-2.

¹⁵ WEBER, Max. *The Protestant ethic and the spirit of capitalism.* 3. vydání. Přeložil Talcott PARSONS. New York: Soribner's Sons, 1950. ISBN: 0-203-99580-5, s. 4

uvažuje nad etikou ve 2 spisech amerického politika Benjamina Franklina „Necessary Hints to Those That Would Be Rich“ (1736) a „Advice to a Young Tradesman“ (1748).

Weber přemýšlí nad takovými výroky jako: čas jsou peníze, kredit jsou peníze, peníze jsou schopné produkovat peníze atd.¹⁶ Podle Webera nám tyto výroky ukazují na ideál tzv. „filozofie skouposti“ – úvěruschopný slušný člověk, jehož životní cíl je – produkovat peníze.¹⁷ V tomto výroku můžeme pozorovat utilitaristický etický model, který ale má své problémy.

Toto myšlení může na první pohled vypadat velmi podobně jako protestantská etika. Ale mezi nimi existují důležité rozdíly. Hlavní rozdíl nejlepším způsobem popisuje sám Max Weber: „Puritáni chtějí pracovat ve svém povolání, ale jsme nucené.“¹⁸ Dalším rozlišením je to, že kapitalista pracuje a akumuluje peníze, aby je později použil pro své vlastní potřeby, zatímco protestanti jenom akumulují peníze, ale nevyužívají je.

2.3.3. Postup při studiu protestantské etiky

Pochopení protestantské etiky a jejího dopadu na rozvoj kapitalismu v západní Evropě je velice komplikovaný. A proto zde bylo by třeba popsat, jak budu postupovat dál v průběhu jejího studia. Z hlediska použitých zdrojů bude v průběhu práce použita nejenom originální kniha Maxe Webera „Protestantská etika a duch kapitalismu“, ale i spisy jiných vědců, kteří se zabývali otázkou vztahu protestantské etiky a kapitalismu.

Rád bych začal tím, že uvedu luteránský pojem povolání, který přináší do západní evropské kultury nový význam tohoto slova. Dalším a možná nejdůležitějším pojmem je vnitrosvětská askeze. Důležitost tohoto pojmu spočívá v tom, že před protestantismem existovala askeze, ale její povaha se mění v kalvinistické tradice. Dalšími pojmy budou racionalizace a byrokracie, tyto pojmy jsou zásadní pro studium vztahu protestantské kultury a kapitalismu. Na konci této kapitoly zkusím sjednotit tyto pojmy a pochopit, jak vypadá vztah mezi protestantskou etikou a duchem kapitalismu.

---

¹⁶ Tamtéž, pp. 13–15.

¹⁷ Tamtéž, s. 17

¹⁸ Tamtéž pp. 123.

2.3.4. Luteránský pojem povolání

Německé slovo „Beruf“ je jedním z centrálních pojmů pro pochopení Weberovy teorie modernizace, ale i jeden z nejdůležitějších pojmů v jeho sociologii. Pojem „Beruf“ můžeme přeložit do angličtiny jako „calling“ nebo „vocation“, do češtiny se tento pojem většinou překládá jako povolání.

Povolání je pro Webera základním pojmem pro pochopení povahy moderních sociálních aktérů. Můžeme říct, že povolání tady charakterizuje aspekt sociální bytosti, ve kterém je zaměření individua na určité úkoly a cíle podepřeno nejenom individuální kariérou, ale je procesem sebeformace.¹⁹

Nejlépe tuto situaci popisuje sám Weber na začátku 3. kapitoly:

„Nyní je nepochybné, že dokonce i v německém slově „Beruf“, a možná ještě jasněji v anglickém „Calling“, je přinejmenším navrženo náboženské pojetí úkolu Božího. Čím větší důraz je kladen na slovo v konkrétním případě, tím výraznější je konotace. A pokud vysledujeme historii slova v civilizovaných jazycích, zdá se, že ani převážně katolické národy, ani obyvatelé starověku neměli žádný výraz podobné konotace pro to, co známe jako volání (ve smyslu životního úkolu), jednoznačné pole, ve kterém bude fungovat, zatímco jeden existuje pro všechny převážně protestantské národy.“²⁰

Jak můžeme vidět, u Luthera je koncepce profesionálního povolání je Božím příkazem, který člověk musí přijmout. Ale zároveň uvádí i jinou důležitou myšlenku, a sice že povolání je hlavním úkolem, který Bůh staví před člověka.²¹ Ale nemůžeme říct, že to byl cíl reformace, spíš důsledkem jeho myšlení.

Na konci této kapitoly můžeme shrnout, že v průběhu reformace slovo Beruf dostalo nový smysl, který dosud neexistoval v jiných kulturách a náboženstvích. Pochopení povolání jako Božího úkolu je podle Webera velmi důležité pro proces modernizace, který budeme probírat v další části práce. Ale není to dostatečné pro to, aby to mohlo ovlivnit proces rozvoje kapitalismu. Podle Webera je s tím spojen další krok rozvoje protestantského myšlení, a to kalvinismus.

---

¹⁹ BARBALET, M. Jack. *Weber, passion and profits: „the Protestant ethic and the spirit of capitalism“ in context*. New York: Cambridge University Press. 2008. ISBN 978-0-511-41418-3.

²⁰ WEBER, Max. *The Protestant ethic and the spirit of capitalism*. 3. vydání. Přeložil Talcott PARSONS. New York: Soribner's Sons, 1950. ISBN: 0-203-99580-5. s. 40

²¹ Tamtéž, pp. 45–46

2.3.5. Kalvinismus a vnitrosvětská askeze

Dalším bodem, se kterým Max Weber spojuje rychlý rozvoj západních států, je kalvinismus a s ním spojená koncepce vnitrosvětské askeze. Na začátku Max Weber zmiňuje 4 druhy asketického protestantismu, které měly místo v západoevropské společnosti, a to kalvinismus, pietismus, metodismus a různé sekty, které vychází z anabatického proudu.²² Ale v této kapitole nás bude zaujímat Weberův pohled na kalvinismus.

Kalvín a kalvinismus přinesli do náboženské diskuze myšlenku, že všechno, co člověk dělá, dělá ve prospěch Boha. Jinými slovy, Bůh neexistuje pro člověka, ale člověk pro Boha. Dalším specifickým bodem je to, že do ráje se mohou dostat jen vyvolení, ale nikdo neví, jestli je člověk vyvolený, nebo není. Podle Webera protestantský asketismus spočívá v tom, že člověk musí využít krátký čas svého života k tomu, aby získal statut „vyvoleného“ Bohem.²³ Z těchto důvodů Weber říká, že socializace, klábosení, ba dokonce i více spánku, než je fyzicky nutné, jsou nejhörší hříchy.²⁴

Co se týká peněz, jedná se o Boží dar, které člověk může použít jen k tomu, aby poděkoval Bohu. Vyznavačům kalvinismu není povoleno kupovat předměty pro vlastní potěšení. Peníze a majetek, které osoba může získat, má na sobě velkou odpovědnost a kalvinista se musí o tyto peníze starat a co nejvíce je znásobit.²⁵ A přesně tím se doktrína kalvinistů liší od ostatních – nemá nic proti tomu, aby člověk co nejvíce znásobil svůj kapitál, ale je proti jeho použití.²⁶ Kalvinistický pohled na to, jak má člověk žít a jakým způsobem užívat své peníze, můžeme označit za tzv. vnitrosvětskou askezi.

V této podkapitole jsme se podívali na to, co lze označit za tzv. protestantskou etiku. Probrali jsme příčiny, které podle Webera odlišuje protestantské obyvatelstvo od obyvatelů jiných

---

²² WEBER, Max. *The Protestant ethic and the spirit of capitalism*. 3. vydání. Přeložil Talcott PARSONS. New York: Soribner's Sons, 1950. ISBN: 0-203-99580-5.

²³ BLOKLAND, Hans, WEESEP van Nancy Smyth. *Modernization and Its Political Consequences: Weber, Mannheim, and Schumpeter*. New Haven London. 2006. Yale University Press. ISBN 0300204965

²⁴ WEBER, Max. *The Protestant ethic and the spirit of capitalism*. 3. vydání. Přeložil Talcott PARSONS. New York: Soribner's Sons, 1950. ISBN: 0-203-99580-5,

²⁵ BLOKLAND, Hans, WEESEP van Nancy Smyth. *Modernization and Its Political Consequences: Weber, Mannheim, and Schumpeter*. New Haven London. 2006. Yale University Press. ISBN 0300204965

²⁶ WEBER, Max. *The Protestant ethic and the spirit of capitalism*. 3. vydání. Přeložil Talcott PARSONS. New York: Soribner's Sons, 1950. ISBN: 0-203-99580-5

konfesí. V další podkapitole budeme zkoumat to, jak jsou protestantská etika, kapitalismus a proces modernizace spolu propojené.

2.3.6. Pojem racionalizace a byrokracie Maxe Webera

Pojem racionalizace je možná jedním z nejdůležitějších ve Weberově teorii modernizace, a proto ho musíme probrat, pokud chceme porozumět tomu, jaké existují příčiny modernizace podle Webera. Svou teorii racionalizace popisuje ve svém nejdůležitějším sociologickém spisu „Wirtschaft und Gesellschaft“ (Ekonomie a společnost), který nebyl dokončen a byl publikován až po smrti Maxe Webera jeho manželkou. Ale v tomto dílu bohužel nemá přesnou definici racionalizace, rozlišuje však 2 druhy racionálního jednání.

První typ racionálního jednání se jmenuje instrumentální. Instrumentální činnost je charakterizovaná tím, že člověk rozhoduje na základě svých očekávání o jednání jiných osob.²⁷ Druhý typ se jmenuje hodnotově-racionální (value-rational) a je spojen s tím, že podstatou jednání aktéra jsou jeho náboženské, estetické, etické atd. hodnoty.²⁸ Weber tento typ vysvětluje tak, že opravdové hodnotově-racionální jednání existuje, pokud se jednající snaží uplatňovat své přesvědčení bez ohledu na osobní náklady, které toto jednání může vyvolat²⁹. Hodnotově-racionální jednání se liší od jiných druhů tím, že jeho hodnoty jsou ve své podstatě promyšlené. Konečně můžeme říct, že tyto 2 typy racionálního jednání mohou být mezi sebou propojené.

Zároveň Weber rozlišuje i tzv. ekonomické jednání, jež Weber rozděluje na formální, sloužící k označení míry, do jaké jsou kvantitativní výpočty možné a skutečně provedené. Podstatná racionalita je mírou, do jaké je dodání zboží určitým skupinám určeno konkrétními hodnotami.³⁰

---

²⁷ ROTH, G. „Introduction,” in Max Weber, *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. trans. E. Fischoff et al., xxxiii–cx. Berkeley, Los Angeles, and London: University of California Press. 1978. ISBN: 9780520035003. pp. 24–26

²⁸ Tamtéž, s. 25

²⁹ BLOKLAND, Hans, WEESEP van Nancy Smyth. *Modernization and Its Political Consequences: Weber, Mannheim, and Schumpeter*. New Haven London. 2006. Yale University Press. ISBN 0300204965. s. 30.

³⁰ ROTH, G. „Introduction,” in Max Weber, *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. trans. E. Fischoff et al., xxxiii–cx. Berkeley, Los Angeles, and London: University of California Press. 1978. ISBN: 9780520035003. pp. 84–86

Kdybychom chtěli propojit protestanskou etiku s racionalizací, tak se můžeme podívat na úryvek z weberová dílu „protestanská etika a duch kapitalismu“:

„(Křesťanství) Vyvinulo systematickou metodu racionálního jednání s cílem překonat status naturae, osvobodit člověka od moci iracionálních impulsů a jeho závislosti na světě a na přírodě. Pokusil se podrobit člověka svrchovanosti úmyslné vůle, podrobit své činy neustálé sebeovládání a pečlivě zvážit jejich etické důsledky³¹“.

Podle mého osobního názoru tento úryvek velice dobře ilustruje role protestanské etiky v procesu modernizace. Jinými slovy protestanské hodnoty tváří základ pro proces racionální jednání jednotlivce a spolu s tím i

Dalším důležitým bodem při studiu racionalizace je to, že dle Webera je pro evropskou kulturu specifické, že racionalizace v průběhu času zasahuje stále více sfér lidského života.

Nakonec můžeme dojít k pojmu byrokratizace, který je přímo spojen s pojmem racionalizace. Jak již jsem zmínil dřív, proces racionalizace zasahuje stále více sfér, a proto se byrokratizace také šíří. Byrokratizace se stejně projevuje jak ve veřejném sektoru, tak i v soukromé sféře. Podle Maxe Webera byrokracie je jediným způsobem, jak vybudovat účinnou a efektivní administraci. Filozof zdůrazňuje, že proces byrokratizace sám o sobě spojen s rozvojem moderního státu a kapitalismu. Nejlepším způsobem význam byrokracie v moderním světě popisuje sám Weber:

„Přesnost, rychlost, jednoznačnost, znalost dokladu, kontinuita, diskrétnost, jednota, přísná podřízenost, snížení tření a materiálních a osobních nákladů – ty se v přísně byrokratické správě zvyšují k optimálnímu bodu. ... Ve srovnání se všemi kolegiálními, čestnými a výukovými formami správy je vyškolená byrokracie ve všech těchto bodech lepší³².“

Dle Webera má moderní byrokracie několik hlavních rysů:³³

1. Byrokracie vytváří řadu zákonů a pravidel, které přesně definují, kdo má jakou pravomoc něco udělat
2. Byrokracie je nutně spojená s hierarchickými vztahy. Pomocí této hierarchie se řídí správa či podnik.

---

³¹ WEBER, Max. The Protestant ethic and the spirit of capitalism. 3rd impression. Přeložil Talcott PARSONS. New York: Soribner's Sons, 1950, s. 72.

³² Tamtéž, s. 973

³³ BLOKLAND, Hans, WEESEP van Nancy Smyth. *Modernization and Its Political Consequences: Weber, Mannheim, and Schumpeter*. New Haven London. 2006. Yale University Press. ISBN 0300204965 pp. 38–39.

3. Provoz aparátu závisí na znalostech, které jsou shromažďované v dokumentech (dossiers).

4. Finanční zdroje oddělené od soukromého života pracovníků.

Můžeme říct, že zvyšující racionalizace je nerozdělitelně spojená s procesem byrokratizace. Byrokratizace kvůli svým hlavním rysem vytváří dobrou půdu pro šíření a rozvoj kapitalismu. V průběhu modernizace a rozvoje kapitalismu se stát a podniky šíří a komplikují se, a rostoucí byrokracie je nutná pro jejich správně fungování.

V této podkapitole jsem uvedl dva důležité pojmy pro pochopení vztahu mezi protestantskou etikou a kapitalismem. Ukázal jsem na to, že byrokracie je nerozlučně spojená s procesem racionalizace. V příští podkapitole zkusím sjednotit všechny tyto pojmy dohromady a ukázat čtenáři, jak funguje vztah mezi protestantskou etikou a kapitalismem.

2.3.7. Vztah protestantské etiky a kapitalismu

V minulé kapitole jsme probrali nejdůležitější pro tuto práci teze Weberových děl „protestantská etika a duch kapitalismu“ a „wirtschaft und gesellschaft“, ale nyní bych chtěl poukázat na to, jakým způsobem jsou spolu propojeny protestantská etika a kapitalismus. Tuto podkapitolu bych chtěl začít citátem Webera:

„Náboženské oceňování neklidné, nepřetržité, systematické práce ve světském povolání jako nejvyšší prostředek askeze, a zároveň nejjistější a nejzřetelnější důkaz o znovuzrození a pravé víře, muselo být nejsilnější představitelnou pákou expanze. Tohoto přístupu k životu, který jsme zde nazvali duchem kapitalismu.“³⁴

Tento výrok nám ukazuje na velmi hluboké propojení mezi protestantskou etikou a kapitalismem. Když protestanti odmítají využívání peněz pro své vlastní potřeby, peníze se akumulují, což je dobrou půdou pro další investice kapitálu a dalšímu jeho akumulování. A tento cyklus se může neustále opakovat. Ale čím více protestanti akumulují peníze, tím více zhoršují svou situaci. Je to zřetelné, když Max Weber cituje zakladatele metodické církve Johna Wesleyho: „Bojím se, že když se bohatství zvětší, tak podstata náboženství klesne ve stejném poměru.“³⁵

---

³⁴ WEBER, Max. The Protestant ethic and the spirit of capitalism. 3rd impression. Přeložil Talcott PARSONS. New York: Soribner's Sons, 1950. s. 116.

³⁵ Tamtéž, pp. 118.

Nyní bych chtěl ukázat na to, jakým způsobem jsou spojeny protestantská etika a kapitalismus. Základem západní protestantské kultury jsou dva pojmy. První z nich je luteránský pojem povolání, který vytváří nové chápání člověka práce jako božího úkolu. Druhým pojmem je kalvinistický pojem vnitrosvětská askeze. Askeze bylo možné v západním světě pozorovat i před protestantismem, ale jen protestantismus přizpůsobil asketismus každodennímu životu a akumulaci a zvětšení kapitálu mezi příslušníky protestantské víry. S těmito pojmy je spojeno pojetí racionalizace, jež se v evropských státech stále rozšiřuje do nových sfér lidského života. Spolu s ním jde i byrokracie, která kvůli svým určitým rysům dovoluje snadnější růst kapitalismu. Konečně se dá říct, že racionalizace a byrokratizace spojují kulturní pojmy jako povolání a vnitrosvětskou askezi s kapitalismem.

Bez ohledu na to, že protestantismus má vlastnosti sebezničení, můžeme říct, že podle Webera je podstatou kapitalismu zřejmě protestantská etika, její vnitrosvětská askeze a její schopnost akumulovat peníze. Zároveň jsem uvedl, jak vypadá spojení mezi kapitalismem a protestantskou etikou.

2.4. Weber a teorie modernizace

2.4.1. Teorie modernizace, definice

Abychom mohli mluvit o Weberově teorii modernizace, musíme nejdříve pochopit, co to je. Ale není to moc lehká otázka, existuje spousta různých interpretací a téměř u každého vědce můžeme najít vlastní definici. Nejlepším metodologickým způsobem pro nás je zkoumání jednotlivých prvků.³⁶ Kvůli velkému počtu různých teorií můžeme pozorovat řadu různorodých prvků, které patří do teorie modernizace, kam patří: industrializace, ekonomický růst, racionalizace, byrokratizace, politický rozvoj, sociální mobilizace, sekularizace atd.

---

³⁶TIPPS, Dean. *Modernization Theory and the Comparative Study of Societies: A Critical Perspective*. *Society for Comparative Studies in Society and History*. Cambridge University Press. Vol. 15, No. 2 (Mar., 1973), pp. 199–226

Zároveň existuje i definice, která se částečně opírá o Weberovu koncepci. Jedním z takových odborníků je Benjamin Schwarz, který definuje modernizaci jako rozšíření racionální kontroly nad jeho fyzickým a sociálním prostředím.³⁷

Kvůli tomu, že je má práce věnovaná kritice vztahu mezi protestantskou etikou a kapitalismem, rád bych používal pojem teorie modernizace jako proces rychlého ekonomického růstu a rozvoje kapitalismu.

2.4.2.Hlavní rysy teorie modernizace

Teorie modernizace je komplexní pojem, a abychom ho mohli vůbec zkoumat, musíme přijmout určité axiomy, které leží v základě této teorie.³⁸

1. Teorie modernizace předpokládá přijetí některých důležitých bodů. První je to, že modernizace předpokládá víru v pokrok lidstva. Z historického hlediska je tato myšlenka nová. Tento názor se začal šířit jen v důsledku ekonomického růstu.
2. Také tato teorie předpokládá, že můžeme predikovat určité tendence a změny na základě kulturního a historického vývoje.
3. Proces modernizace nemusí být lineární. V průběhu času se její směr může měnit, když dostáhne určitého bodu.

V této podkapitole jsem uvedl hlavní rysy modernizace, jež budou pro nás velmi důležité při dalším zkoumání jiných teorií modernizace a při analýze procesu modernizace v různých regionech světa.

2.4.3.Teorie modernizace Maxe Webera a Ronalda Ingleharta

---

³⁷ SCHWARTZ Benjamin. *'The Limits of „Tradition Versus Modernity” as Categories of Explanation:The Case of the Chinese Intellectuals'*. 1978. Daedalus,101 (2), 71–88. s. 72

³⁸ INGLEHART, Ronald, WETZEL Christian. *Modernization, Cultural Change and Democracy. The Human Development Sequence*. Cambridge University Press, 2005. ISBN 978-0-511-33731-4. pp. 5-7

V této části bych chtěl poukázat na existenci dvou vizí teorie modernizace Maxe Webera a Ronalda Ingleharta. Obě tyto teorie budou velmi důležité pro další studium a jejich aplikaci na světové dějiny.

První verze teorie modernizace bych označil jako klasickou teorii Maxe Webera. Má ve svém základě myšlenku toho, že hlavním předpokladem pro rozvoj kapitalismu je protestantská kultura a etika (viz 2.3.7). Druhá verze, kterou lze nalézt u Ronalda Ingleharta, se dá označit za teorii, která v určitém smyslu překračují učení Maxe Webera. Tato teorie vychází z toho, že existuje velký počet kultur a zároveň existuje i určitá vazba mezi kulturou a ekonomickým rozvojem.

Tyto dvě teorie modernizace Maxe Webera a Ronalda Ingleharta jsou velmi důležité pro tuto práci. Na jejím konci se pokusím zodpovědět otázku, zda je užší teorie dosud aktuální, nebo ne. Pokud není, pokusím se pochopit, zda je širší teorie modernizace aplikovatelná na různé regiony, které mají rozdílnou kulturu, dějiny, geografické rozmístění.

2.4.4. Závěr dílu

Závěr tohoto dílu bych chtěl začít tím, že shrnu, co to je teorie modernizace dle Webera. Max Weber považuje kulturu za základ ekonomického rozvoje v západní Evropě, který spočívá v náboženství, přesněji řečeno v protestantské etice. Tato etika je založená na tom, co můžeme označit za vnitrosvětskou askezi, racionalizaci a byrokracii.

V tomto díle jsem probral různé aspekty toho, co můžeme označit za teorii modernizace Maxe Webera. Na začátku jsem ukázal životní příběh Webera a příčiny, které ovlivnily napsání spisu „Protestantská etika a duch kapitalismu“. Potom jsem probral hlavní teze této knihy a její důkazy, v průběhu jsme se podívali na rozdíly mezi protestantskou etikou a duchem kapitalismu a zároveň i na jejich shody.

V další kapitole jsem vysvětloval, co to je teorie modernizace a jak jí rozuměl Weber. Propojil jsem teze týkající se protestantské etiky s teorií modernizace. Tím jsem ukázal na to, že kulturním základem pro rychlý rozvoj kapitalismu v západní Evropě byl protestantismus. Luteránské pochopení povolání jako Božího úkolu a kalvinistický rozvoj této teorie v podobě nitrosvětské askeze sehrály dle Webera hlavní roli při formování západní Evropy. Racionalizace v různých sférách života, jejímž základem je podle Webera protestantská etika, přivedla k tomu, že protestanští majitelé kapitálu měli v době Weberova života větší majetek

než ostatní konfese. Byrokracie v tomto smyslu hraje role prostředku, díky němuž proces akumulování kapitálu a rychlého ekonomického růstu probíhá mnohem snadněji. Zároveň jsem uvedl i širší interpretaci teorie modernizace, která tvrdí, že kultura determinuje ekonomický rozvoj a modernizaci.

Další díl bude mít za cíl seznámit čtenáře na jedné straně s kritikou teorie modernizace Maxe Webera. Podíváme se na jiné teorie modernizace, které vyvolávají debatu až dodnes. Také se podíváme na proces modernizace v určitých regionech a zkusíme zjistit podstatu její modernizace.

3. Kritika teorie modernizace Maxe Webera

3.1. Teoretické spory o teorii modernizace

3.1.1. Úvod

Cílem této podkapitoly bude seznámit čtenáře s alternativními teoriemi modernizace, které mají axiomatický rozdíl s teorií modernizace Maxe Webera. Jak zmiňuje ve své knize známý politický vědec Ronald Inglehart: „Jak jsme mohli pozorovat, teorie modernizace spadá do dvou velkých skupin: (1) Marxistický pohled, který říká, že ekonomický rozvoj určuje politický a kulturní rozvoj a (2) Weberův pohled, který tvrdí, že kultura určuje politický a ekonomický rozvoj.³⁹ Jinými slovy, zkusím ukázat na to, jakou podstatu mohou mít teorie modernizace. Budou probrané různé směry v teorii modernizace, mezi něž patří marxistická teorie modernizace, (neo-)evoluční teorie modernizace, teorie nerozvinutí, a navíc teorie postmodernizace. Na konci této kapitoly zkusím najít rozdíly a shody mezi teorií modernizace Maxe Webera a jinými teoriemi modernizace.

3.1.2. Marxistická teorie modernizace

V této podkapitole zkusím ukázat čtenáři hlavní rysy marxistické teorie modernizace a její hlavní představitele. Jak už jsem zmínil na začátku, pro marxistické učení je základním faktorem ekonomika. Ale dle mého názoru nemůžeme říct, že Marx ve své vize modernizace nebere v úvahu kulturní podmínky.

Chtěl bych začít s podstatnou pro pochopení teorie modernizace Karle Marxe teze. Významné v Marxově diskusi o modernizaci v Evropě je to, že nepřipisuje ji průmyslové revoluci nebo technologickým změnám, ale spíše predikuje technologické změny a inovace o předchozí

---

³⁹ INGLEHART, Ronald. *Modernization and postmodernization: cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton, N. J.: Princeton University Press, c1997. ISBN 069101180X.

SCHROEDER, Ralph. *Max Weber, democracy and modernization*. New York, N. Y.: St. Martin's Press, 1998. ISBN 0312212445. pp. 67.

změně v sociálních institucích a společenském chování⁴⁰. Už v tomto výroku lze pozorovat to, že nejen ekonomie určuje rozvoj evropského kapitalismu, ale i kultura má v tom svou určitou role. Mezi příčiny modernizace v západní Evropě Marx rozlišuje takové věci jako vznik společenských podmínek usnadňujících úspory a investice, oddělení soukromého majetků od církve, a zároveň vysokou ekonomickou poptávku v pozdním středověku, rozvoj městské autonomie, vznik měšťanství⁴¹.

Co se týká dalšího rozvoje kapitalismu, které trvá až po modernizace, taky hlavním rysem Marxistického pochopení ekonomického rozvoje je imperialismus. Začneme jedním z jejích hlavních představitelů byla Rosa Luxemburová, která ve své knize „Akumulace kapitálu“ tvrdila, že rozvoj kapitalismu je umožněn kvůli tomu, že existují nekapitalistické regiony, které nakupují zboží, poskytují zboží a nové trhy.⁴² Už u Rosy Luxemburové můžeme pozorovat to, že příčinou kapitalistického rozvoje je imperialismus či vykořisťování států třetího světa vyspělými státy.

Stejný druh myšlení měl i známý revolucionář Vladimír Iljič Lenin, který ve své knize „Imperealism, the highest stage of capitalism“ říká:

„Vývoz kapitálu ovlivňuje a výrazně zrychluje vývoj kapitalismu v zemích, do kterých je vyvážen. Přestože tedy vývoz kapitálu může do určité míry inklinovat k zastavení vývoje v zemích vyvázejících kapitál, může tak učinit pouze rozšířením a prohloubením dalšího rozvoje kapitalismu na celém světě.“⁴³ Lenin rozvíjí myšlenku Rose Luxemburové dál a říká, že rozvinuté státy mají zájem i o rozvoj států třetího světa kvůli tomu, aby mohli mít i nadále výhodu z těchto států.

Konečně můžeme říct, že Marxova teorie modernizace není tak jednoduchá, jak jí popisuje Ronald Inglehart. Určitě, ekonomie hraje velkou role v procesu modernizace, ale Marx nezapomíná i na jiné možné příčiny modernizace, jako sociální instituce, či sociální chování.

3.1.3. Teorie nerozvinutí

---

⁴⁰ AVINERI, Shlomo. Marx and Modernization. *The Review of Politics*. The review of politics. 1969. 31(2), 172-188. s. 177.

⁴¹ Tamtéž, 177-178.

⁴² HARRISON, David, *The Sociology of modernization and development*. Routledge. 1988. London. Unwin Hyman. ISBN 0-203-35958-5. pp. 64

⁴³ LENIN, I. Vladimir. *Imperialism, The Highest Stage of Capitalism*. Peking. 1965, Foreign Languages Press.

Hlavním představitelem tohoto směru (Theory of Underdevelopment) je Paul A. Baran a jeho známé dílo „The political economy of growth“. Dle názoru Barana je cílem rozvinutých států udržení států třetího světa v jejich špatném ekonomickém stavu. Rozvinuté státy jsou pro strany třetího světa přirozeným nepřítelem. Pro Barana je jediným způsobem, jak se mohou státy třetího světa rozvíjet, odmítnutí kapitalistického uspořádání a přijetí socialismu.⁴⁴

Pro naše studium modernizace bude důležitý tento výrok:

„Mírová transplantace západní kultury, vědy a technologie do méně rozvinutých zemí by všude sloužila jako silný katalyzátor hospodářského pokroku. Násilné, destruktivní a dravé otevření slabších zemí západním kapitalismem nezměrně narušilo jejich vývoj. Srovnání role, kterou hraje britská věda a britská technologie ve vývoji Spojených států, s rolí, kterou hraje britské opium ve vývoji Číny, tento rozdíl plně ilustruje.“⁴⁵

Z tohoto článku vyplývá, že tzv. západní kultura hraje velmi důležitou roli v procesu modernizace. Baran jako jeden z hlavních teoretiků teorie nerozvinutí souhlasí s Weberem, že kultura hraje důležitou roli v procesu modernizace, ale říká, že tento proces také spočívá v tom, že rozvinuté státy nedávají možnost státům třetího světa se modernizovat, aby mohly i nadále využívat jejich slabost ve svůj vlastní prospěch.

3.1.4.(Neo-)Evoluční teorie modernizace

Neo-evoluční teorie vznikla ve druhé polovině dvacátého století. Na jejím počátku byl článek W. E. Moora v americkém časopisu *American Sociological Reviews* z roku 1964⁴⁶. V tomto článku autor uvádí její čtyři hlavní body:⁴⁷

- A. Společnosti jsou adaptivní systémy zaměřené na přežití.
- B. Jsou to především normativní systémy.
- C. Inovace a šíření jsou v modernizaci zásadní.
- D. Moderní společnosti jsou unikátní, zejména pokud jde o jejich vnitřní diferenciaci.

---

⁴⁴ BARAN, Paul. *The Political Economy of Growth, with an introduction by R.B.Sutcliffe*. Harmondsworth, 1973. Penguin books. ISBN 0140214658. s. 119

⁴⁵Tamtéž, s. 120

⁴⁶ HARRISON, David, *The Sociology of modernization and development*. Routledge. 1988. London. Unwin Hyman. ISBN 0-203-35958-5 s. 32

⁴⁷ Tamtéž 32.

Jinými slovy představitel této školy vidí společnost jako živý organizmus, který má projít několika universáliemi. Už tady můžeme pozorovat rozpor s teorií Maxe Webera, který říká, že jen protestantská kultura byla tím hlavním rysem pro modernizaci.

Dalším důležitým teoretikem neo-evoluční teorie modernizace je známý americký sociolog Talcott Parsons. Podle něj je modernizace stálý proces. Stejně jako Weber tvrdí i Parsons, že klíčovým rysem společnosti a její modernizace je vytváření a šíření kultury. Aby společnost mohla existovat, musí být splněné určité podmínky, jako jsou náboženství, komunikace prostřednictvím jazyka, sociální organizace prostřednictvím příbuzenství a technologie.⁴⁸

S rozvojem sociální stratifikace a kulturní legitimacy nastává odklon od primitivity. Jiné evoluční universalie, zejména byrokratická organizace, peníze a peněžní trh, dále zvyšují adaptivní kapacitu společností a mohou časem vést k zásadnímu průlomů k modernitě: univerzálnímu morálnímu pořádku.⁴⁹ Konečné universalie jsou demokraticky sdruženy. Podle jeho názoru to má čtyři charakteristiky: institucionalizaci vůdců ve volitelném úřadu, povolení, procesní pravidla pro hlasování a členství na dobrovolném základě.⁵⁰

Konečně můžeme říct, že Parsons souhlasí s Weberem v tom, že kultura je základní příčinou modernizace. Stejně Parsons solidarizuje s Weberem v otázce role byrokracie v procesu modernizace. Ale na rozdíl od Webera nepovažuje náboženství za jedinou příčinu modernizace, dle Parsonsa je důležitý také jazyk, příbuzenství a technologie. Parsons také zdůrazňuje to, že modernizace společností je stálý proces, který lze rozdělit na různé fáze.

3.1.5. Postmodernizace

Poslední teorie modernizace, kterou bych chtěl probrat v této kapitole, se jmenuje teorie postmodernizace. Jejím hlavním představitelem je současný politolog Ronald F. Inglehart. Ve svých spisech „Modernization and Postmodernization“, „Modernization, Cultural Change and Democracy“, „Culture Shift in Advanced Industrial Society“ autor reflektuje otázku toho, že v moderním světě se podstata modernizace mění a dochází k éře postmateriálních hodnot.

---

⁴⁸ PARSONS, Talcott. Evolutionary Universals in Society. *American Sociological Review*, 29(3), 1964, pp. 339-357.

⁴⁹ HARRISON, David, *The Sociology of modernization and development*. Routledge. 1988. London. Unwin Hyman. ISBN 0-203-35958-5 s. 35

⁵⁰ Tamtéž. s. 35

Na začátku své knihy „Modernization and Postmodernization“ Ronald Inglehart popisuje rozdíl mezi teorií modernizace a postmodernizace. Tento rozdíl spočívá v čtyřech bodech:⁵¹

- (1) Proměny nejsou lineární. Proměny nemají žádný jediný směr až do konce historie. Naopak, v poslední době můžeme pozorovat úplně nový směr proměn ve společnosti.
- (2) Předchozí teorie modernizace byly deterministické. Marxistické teorie tvrdí, že modernizace je determinována ekonomikou. Weberova teorie tvrdí, že podstatou modernizace je kultura. Ale Inglehart říká, že ekonomika, kultura, politika se podporují navzájem.
- (3) Inglehart ve své teorii odmítá etnocentrickou perspektivu modernizace, tzv. westernizace. V moderním globálním světě je zřejmé, že proces modernizace je celosvětový.
- (4) Demokracie není vždy spojená s procesem modernizace, jak to předpokládali někteří vědci před tím. Teorie demokracie může vést třeba i k fašismu nebo komunismu atd.

Už tady můžeme pozorovat zásadní rozdíl mezi teorií modernizace Maxe Webera a Ronalda Ingleharta. Zaprvé, podle Webera je proces modernizace determinován protestantskou etikou. Za druhé teorie modernizace Webera je velice evropocentrická, zatímco Inglehart úplně odmítá tento pohled.

I když Inglehart souhlasí s Weberem v tom, že pro západní Evropu byla určujícím faktorem protestantská etika, upozorňuje, že v poslední době došlo ke změnám v lidském životě. Zaprvé zlepšení ekonomické situace ve většině států vyvolalo posun od materiálních hodnot k postmateriálním. Mezi tyto hodnoty patří např. péče o problémy životního prostředí, statut žen a sexuálních menšin, individuální volba životního stylu, nakonec i nutnost sebevyjádření člověka.⁵²

Jako závěr můžeme říct, že Ronald Inglehart kritizuje Maxe Webera ze dvou stran – jeho teorii modernizace považuje za velmi evropocentrickou a determinovanou jen kulturou. Ale celkem souhlasí s tím, že ve svou dobu skutečně protestantská etika sehrála důležitou roli v procesu modernizace. Ronald Inglehart přichází se svou teorií postmateriálních hodnot a postmodernizace. Hlavní jeho teze spočívá v tom, že v současném světě jsou příčinou modernizace jiné, nemateriální hodnoty, jako jsou sebevyjádření, otázky bezpečnosti, sexuality a další.

---

⁵¹ INGLEHART, Ronald. *Modernization and postmodernization: cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, c1997. ISBN 069101180X. s. 11

⁵² Tamtéž, pp. 28–29.

3.1.6.Závěr

V této kapitole jsem ukázal na různé teorie modernizace, které jsou kritické k teorii modernizace Maxe Webera. Jak už jsem zmiňoval dřív, teorie modernizace Webera se spočívá v tom, že její podstatou je kultura, přesněji protestantská etika.

Na začátku jsem představil marxistickou kritiku Maxe Webera. Na příkladech Rosy Luxemburgové a Vladimira Lenina jsem ukázal na to, že se jejich kritika Webera nezaměřuje na jeho klíčové tezi, nýbrž na názor, že kultura determinuje ekonomický rozvoj. Marxisté tvrdí, že ekonomika je určujícím faktorem modernizace. Modernizace rozvinutých států je možná kvůli tomu, že existují státy třetího světa, které mohou být vykořisťované.

V druhé části jsem ukázal na teorie nerozvinutí, která tvrdí, že kultura hraje velkou roli v procesu modernizace. Ale na rozdíl od Maxe Webera říká, že pro modernizaci státu hraje důležitější roli ekonomika, protože vyspělé státy nemají žádný ekonomický zájem o rozvoj států třetího světa.

V třetí části jsem probral neo-evoluční teorii modernizace. Teoretikové této teorie souhlasí s Weberem v otázce role kultury a náboženství v procesu modernizace. Ale na rozdíl od Webera chápou proces modernizace jako stálý proces, ve kterém lze pozorovat určité stupně modernizace.

V poslední části této kapitoly jsem prozkoumal teorie postmodernizace a postmateriálních hodnot. Tato teorie má ve svém základu myšlenku toho, že se v moderním světě lidské hodnoty proměnily z materiálních na postmateriální a teď základem modernizace mohou být i jiné věci spojené se sebevyjádřením, bezpečností a další nemateriální hodnoty.

V další kapitole se zkusím posunout od teoretické části práce k praktické části. Zaměříme se na to, jaké příčiny způsobily modernizaci nejen v západní Evropě, ale i v jiných neevropských státech.

3.2. Praktická kritika teorie modernizace Maxe Webera

3.2.1.Úvod

Tato kapitola bude mít za cíl seznámit čtenáře s historicko-geografickou kritikou teorie modernizace Maxe Webera. V jejím průběhu proberu různé aspekty role náboženství v průběhu modernizace. Zároveň zkusím uvést i jiné příčiny, které sehrály svou roli v procesu modernizace. Pro svou případovou studii jsem si vybral několik regionů, které lze rozdělit dle určitých historických a geografických rysů. Bylo zvoleno Rusko jako pravoslavný stát, který nepatří do politické Evropy. Další byly Latinská Amerika a karibské státy, které jsou katolické a mají podobný historický rozvoj. Následuje východní Asie, sjednocená jak geograficky, tak i kulturně a nábožensky. Na konci této kapitoly si zkusím odpovědět na otázku, jaké jsou podmínky modernizace v různých regionech světa? Nakolik jsou svázané kulturní a náboženské podmínky na proces modernizace?

3.2.2.Modernizace v státech západní Evropy

Naše zkoumání vlivu kultury na proces modernizace bych chtěl začít historickým rozvojem států Evropy. A začneme od toho, jak vypadala předindustriální evropská společnost. V tomto období nemůžeme pozorovat téměř žádný ekonomický růst a sociální mobilitu. Příznačné pro tuto kulturu bylo to, že sociální status byl dědičný a sociální normy byly takové, že člověk musel přijmout své postavení ve společnosti, aby dostal lepší postavení v příštím (posmrtném) životě.⁵³

V západních společnostech protestantská reformace, o které mluví Max Weber, pomohla změnit křesťanské myšlení středověké Evropy. V průběhu prvních 150 let industrializace proběhla téměř jen uvnitř protestantských regionů Evropy⁵⁴. Tuto tendenci lze pozorovat až do 2. poloviny 20. století. Můžeme říct, že díky protestantské etice v západní Evropě, ještě spíše v protestantských státech jako Německo, Nizozemsko, Velká Británie a skandinávské státy, lze právě tady pozorovat mnohem rychlejší modernizační procesy než v ostatních státech Evropy. Ale nemůžeme říct, že jenom protestantská víra vytváří úrodnou půdu pro rozvoj kapitalismu. Na rozdíl od východního křesťanství, západní má ve svém základě práci. Tuto myšlenku můžeme pozorovat v sloganu benediktinů „Ora et Labora“, co lze přeložit jako „modli se a pracuj“. Tato forma askeze položila základy protestantské vnitrosvětské askeze.⁵⁵

---

⁵³ Tamtéž., s. 219

⁵⁴ Tamtéž, s. 219

⁵⁵ KAUFMANN, F. *Religion and Modernization in Europe*. Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE) / Zeitschrift Für Die Gesamte Staatswissenschaft. 1997. 153(1), 80–96. pp. 90–91.

K výrazné proměně hodnot došlo až v 70. letech 20. století. Tuto otázku velice důkladně prozkoumal politolog Ronald Inglehart ve svých spisech. V tomto období dochází ke změně lidských hodnot. Autor tvrdí, že už v roce 1998 lze pozorovat vrchol zájmů obyvatelstva západní Evropy o postmateriální hodnoty a zároveň menší důraz na materiální.

Konečně se dá říct, že Weber měl pravdu z toho hlediska, že protestantské státy byly nejrychlejší v procesu modernizace. Velkou roli v tom měla západní kultura, která spočívala v protestantské etice. Ale také můžeme zdůraznit i jiné kulturní podmínky jako změna sociálního uspořádání Evropy, která také výrazně proměnila lidské chápání světa.

3.2.3. Modernizace v Rusku

Dalším bodem mého zkoumání bude Rusko. Proces modernizace v něm byl zahájen ve 2. polovině 20. století, což je později než západní státy. Jedním z hlavních rysů ruské modernizace je to, že se modernizace v Rusku uskutečnila později než v jiných evropských státech a Americe, z jejich zkušeností se mohla inspirovat. Proces modernizace tehdejšího Ruska je velmi komplikovaný a komplexní jev, který lze pozorovat z různých stran.

Rusko má dlouhou tradici autokracie. A proto není náhodou, že hlavním rysem ruské modernizace je rozšíření funkcí a příležitostí správních orgánů: Ruská státní správa začala zasahovat nejen do politické a vojenské sféry, ale i do takových sfér jako vzdělání, mzdy, podniky, ceny atd.⁵⁶ Tato tendence pokračovala v Rusku i po roce 1917 a zasahování státu do různých sfér jen zesílilo.

Zároveň jednu z důležitých příčin modernizace v tehdeším Rusku představují proměny v intelektuální sféře společnosti. Na konci 20. století se velice rychle rozvinuly humanitní a sociální vědy do úrovně západních států.⁵⁷

Navíc proces modernizace zasáhl i spoustu jiných sfér. Mezi ně patří velmi rychlý ekonomický růst jako výsledek zlepšení techniky, růst investic do této sféry, dělby práce, formování trhu. Také se změnila i povaha rodiny, která se stala méně nukleární. A nakonec i sociální struktura Ruska se změnila do podoby víceméně západních států.⁵⁸

---

⁵⁶ BLACK, Cyril. *The Transformation of Russian Society. Aspects of Social Change since 1861*. Harvard University Press. 2013. ISBN: 978-0-674-59457-9 pp. 664

⁵⁷ Tamtéž, s. 665

⁵⁸ Tamtéž, pp. 665–667.

Co se týká náboženství a jeho role v procesu modernizace, můžeme říct, že pravoslaví v Rusku hrálo velkou roli až do roku 1917. Pro pravoslaví je specifickým rysem fatalismus, který zformoval naději lidu na změny v politice.⁵⁹ Ale existovaly i problémy spojené s institucí církve. Pravoslavná církev byla státní instituce, která kvůli své ortodoxii nebyla schopná rychle reagovat na moderní politické procesy. Ale tato povaha se změnila na konci existence ruského impéria. V tuto dobu můžeme pozorovat zvýšení poptávky po reformě církve a propagace politického liberalismu mezi některými kněžími.⁶⁰

Na konci této části bych chtěl zdůraznit hlavní příčiny modernizace v Rusku. Zaprvé musím říct, že k modernizaci v Rusku došlo později než v západních státech, a proto mělo pro sebe vzor, jak postupovat ve své politice. Za druhé můžeme mluvit o autokracii v Rusku, proces modernizace byl spojen se zasahováním státu do nových sfér života občanů. A nakonec musím zvýraznit i roli církve, která tu vytvořila kulturní půdu pro budoucí modernizaci. S ohledem na Webera můžeme mluvit o tom, že kulturní rysy, které jsou specifické pro protestantské státy, vedly k tomu, že modernizace ve státech západní Evropy proběhla dříve než v pravoslavném Rusku.

3.2.4.Modernizace v Latinské Americe

Dalším regionem pro můj výzkum se staly státy Latinské Ameriky. V této podkapitole zkusím zjistit, jakou roli hrály kulturní podmínky a náboženství v procesu modernizace těchto států.

Počátkem modernizace ve státech Latinské Ameriky je epocha dekolonizace. Tento proces je spojen s vytvářením ECLA. ECLA je organizace, která byla vytvořena pro povzbuzení ekonomického růstu Latinské Ameriky a států karibského regionu. Tato organizace se skládá z dvaceti států Latinské Ameriky a 13 států karibského regionu. Už tady lze pozorovat roli mezinárodní organizace v procesu modernizace tohoto regionu.

Tato komise má za cíl prosazovat proces industrializace a modernizace. Měla však jediný problém, který spočíval v tom, že tato komise nevěnovala dostatek pozornosti kulturním rozdílům, jako jsou tradice, víra, komunikace atd. v jednotlivých státech Latinské Ameriky.⁶¹

---

⁵⁹ Tamtéž, s. 667.

⁶⁰ Tamtéž, s. 667.

⁶¹ SONNTAG, H., Contreras, M., & Biardeau, J. *Development as Modernization and Modernity in Latin America*. Review. 2001. Fernand Braudel Center, 24(2), 219–251., pp. 232-235

Zároveň se ECLA setkala s problémem asymetrie uvnitř bloku. Tento problém lze popsat v pojmech centra a periferie. Můžeme říct, že bez ohledu na problémy uvnitř bloku ECLA hraje mezinárodní politika velkou roli v procesu modernizace Latinské Ameriky.

Mezi další důležité faktory rozvoje patří rodina a rodinné vztahy, které jsou podstatou latinskoamerické společnosti.⁶²

Z hlediska náboženství byla Latinská Amerika už od počátku kolonizace katolická a role náboženství v politice jejích států vždycky hrála velmi důležitou roli. V průběhu let 1960–1970 se katolická církev angažovala ve snaze uskutečnit rozsáhlé společenské a politické transformace v mnoha zemích. V době, kdy byla velká většina režimů konzervativní a kdy v mnoha případech šlo o represivní vojenské vlády, se církev stále více stávala světskou levicí v mnoha sociálních otázkách.⁶³

Co se týká dalších příčin modernizace, mezi ně patří neoliberální reformy. Mezi tyto reformy lze zařadit takové procesy jako decentralizace, multikulturalismus a flexibilita ekonomiky, spojená s tržními reformami.⁶⁴

Když shrneme všechno, co jsem popisoval v této kapitole, dá se říct, že v procesu modernizace Latinské Ameriky hrálo svou roli několik důležitých faktorů. Zaprvé je to vytváření mezinárodní organizace, která pomohla všem státům tohoto regionu v procesu modernizace. Za druhé jsou to kulturní podmínky jako role rodiny a náboženství v Latinské Americe. Kromě toho to byly také proměna v kulturních hodnotách a příchod neoliberalismu.

3.2.5. Modernizace ve východním asijském regionu

Dalším bodem zkoumání je východní Asie. Prozkoumáme proces modernizace v takových státech, jako jsou Japonsko, Čína a Korea. Proces modernizace v těchto státech lze pozorovat ve dvou vlnách. První vlna modernizace proběhla na přelomu 19. a 20. století a druhou vlnu můžeme pozorovat po skončení druhé světové války, tj. od roku

---

⁶² Carlos, M., & Sellers, L. (1972). Family, Kinship Structure, and Modernization in Latin America. *Latin American Research Review*, 7(2), 1972, 95–124.

⁶³ DAUDELIN, J., & Hewitt, W. *Churches and Politics in Latin America: Catholicism at the Crossroads*. *Third World Quarterly*. 1995. 16(2), 221–236. pp. 232–233.

⁶⁴ ESCOBAR, Arturo. *Latin America at a crossroads*. *Cultural Studies*. 2010, 24:1, 1–65, DOI: 10.1080/09502380903424208

1945.⁶⁵ V této podkapitole se podíváme na to, jakou roli hrály kulturní podmínky a konfuciánství v rozvoji těchto 3 států.

První vlna modernizace byla spojená s tím, že západní státy měly zájem o obchodování se státy východní Asie. V průběhu první vlny modernizace lze pozorovat větší modernizační úspěchy Japonska než Číny a Korey. Na případě tohoto rozdílu si zkusíme ukázat příčiny modernizace. První příčinou je kulturní rozdíl mezi Japonskem a Čínou s Korejí. Japonsko je představitelem vojenské kultury (warrior culture), zatímco Čína a Korea jsou představitelé vzdělané či vědecké kultury (scholar culture).⁶⁶ A proto byla japonská kultura na západě chápána jako pragmatičtější, energičtější, impulzivnější, otevřená něčemu novému a méně omezená svými tradicemi než Čína.⁶⁷ Svou roli v tomto vnímání sehrálo i náboženství, které bylo chápáno jako zpomalený proces modernizace.

Za druhé byla pro Japonsko specifická velmi vysoká úroveň vzdělání a gramotnosti. Tento faktor byl velice vhodný pro evropské obchodníky a zároveň dovolil Japonsku rychlejší modernizaci. Proces modernizace byl také ovlivněn politickým uspořádáním tehdejšího Japonska, které mělo velmi centralizovaný politický systém se sjednocenou byrokracií a sociální integrací relativně homogenní populace, která byla dobře vzdělaná a dostatečně osvícená, aby se mohla účastnit veřejného života, a vybavená bojovým duchem a politickými ambicemi.⁶⁸

Konfuciánství hrálo v těchto státech rovněž velkou roli. Ve všech těchto státech došlo k politizaci konfuciánství. Ale zatímco v Číně i Koreji bylo překážkou pro přijetí nových hodnot a modernizace, v Japonsku konfuciánství demonstrovalo nám zájmovou adaptivitu k přijetí nových hodnot a westernizace.⁶⁹

Co se týká druhé vlny modernizace ve východoasijských státech, můžeme říct, že její počátek je spojen s koncem druhé světové války, což je rok 1945. V tomto období lze také pozorovat důležitou roli konfuciánství v procesu modernizace. Její roli můžeme shrnout do 3 hlavních proudů:⁷⁰

---

⁶⁵ KYONG-DONG, K. *Confucianism and modernization in East Asia: Critical reflections*. Palgrave Macmillan; 1st ed. 2017. ISBN 978-981-10-3626-2

⁶⁶ Tamtéž, pp. 97

⁶⁷ Tamtéž, pp. 98.

⁶⁸ Tamtéž, pp. 99.

⁶⁹ Tamtéž, pp. 99–102

⁷⁰ Tamtéž, pp. 158–162

1. V konfuciánství existuje kulturní ekvivalent protestantské etiky a pojmu vnitrosvětské askeze, který můžeme popsat jako „tato světskost“ (this-worldliness). Díky tomuto konceptu je konfuciánství velmi orientováno na náš svět.
2. Konfuciánství zformulovalo dobrou půdu pro silný autoritarismus státu. Konfuciánství má ve svém základě respektování vlády a autority.
3. Konfuciánství věnuje velkou pozornost kolektivismu a rodinným vztahům.
4. Velká úcta k práci, kterou lze pozorovat v konfuciánských regionech. Ta způsobila rychlý ekonomický růst v státech východní Asie.
5. Důležitost vzdělání v konfuciánství.

Nakonec můžeme říct, že ve státech východní Asie náboženství hrálo velkou roli v procesu modernizace. Jak jsem ukázal v této podkapitole, proces modernizace v tomto regionu lze rozdělit do dvou dob. V první době můžeme pozorovat velkou roli kultury v modernizačním procesu. Konfuciánství v tomto procesu hrálo pozitivní roli v Japonsku a negativní v Číně a Koreji. V průběhu druhé vlny modernizace můžeme pozorovat stejně prvky, o kterých psal Max Weber ve svém spisu „Protestantská etika a duch kapitalismu“. Konfuciánství má stejnou koncepci jako Weberova vnitrosvětská askeze, stejně lze pozorovat velkou úctu k práci a vzdělání. Všechny tyto prvky vedly k rozvoji kapitalismu ve státech východní Asie. Ale musíme také zmínit, že v tomto regionu velkou roli v modernizaci sehrály mezinárodní vztahy. Začátek obchodování západních států s východními bylo půdou a inspirací pro modernizaci společnosti.

3.2.6.Závěr kapitoly

Na začátku této kapitoly bylo uvedeno několik otázek. Jaké jsou podmínky modernizace v různých regionech světa? Nakolik lze vázat kulturní a náboženské podmínky na proces modernizace? Teď zkusím na ně postupně odpovědět.

Začal jsem tuto kapitolu modernizací v západní Evropě. Hlavním rysem modernizace západní Evropy je kultura, nýbrž protestantská etika. Díky ní se modernizace v protestantských regionech uskutečnila dříve než v ostatních státech. Zároveň byla modernizace spojená s kulturní proměnou role člověka ve společnosti.

Za druhé jsem popisoval proces modernizace v Rusku. Důležitým faktorem rozvoje bylo to, že Rusko v průběhu modernizace mělo před sebou jako vzor západní Evropu. Svou roli hrála také

dlouhá tradice autority, spíš zasahování státu do nových sfér. A tato tendence pokračovala i v době Sovětského svazu. Církev v procesu ruské modernizace vytvořila půdu pro jeho rozvoj. Třetím regionem mého zkoumání byly státy Latinské Ameriky a karibské státy. Základem jejich modernizace bylo vytváření mezinárodní organizace. Tato organizace, ECLA, určitě měla problémy, ale celkem sehrála klíčovou roli v procesu modernizace. Zároveň musíme zmínit i kulturní podmínky tohoto regionu, jako jsou systém rodinných vztahů a role katolicismu, který po celou dobu existence tohoto regionu velice silně zasahoval do politiky těchto států. Zmínit musíme také současné proměny v kultuře, která se změnila na neoliberalní.

A jako poslední jsem vybral region východní Asie. Proces modernizace v tomto regionu lze rozdělit do dvou částí. První vlna modernizace proběhla na přelomu 19. a 20. století, druhá vlna začala od konce druhé světové války. Tento region je velmi zajímavý působením kultur. V první vlně modernizace bylo nejúspěšnějším státem tohoto regionu Japonsko kvůli své kultuře a úspěšnému aplikování konfucianství. Druhá vlna byla velmi zajímavá kvůli tomu, že konfucianství hrálo stejnou roli jako protestantská etika v západní Evropě. Úcta k práci a vzdělání, vlastní pojem vnitrosvětské askeze vytvořily úrodnou půdu pro rozvoj kapitalismu v takových státech jako Japonsko, Čína a Korea. Ale na rozdíl od západních států mají východní státy stejně jako Rusko dlouhou tradici autority státu, jež je také příčinou modernizace tohoto regionu. Nakonec modernizaci podpořilo to, že západní státy měly zájem o obchodování s východem.

V kostce můžeme na otázky odpovědět tak: Teorie modernizace Maxe Webera je velice dobře aplikovatelná na státy západní Evropy. Weber měl pravdu v tom, že pro evropskou modernizaci je protestantská etika klíčovým konceptem. Když budeme aplikovat rozšířenou verzi teorie modernizace Maxe Webera, která se hlásí k tomu, že kultura determinuje modernizaci, proto ji můžeme klidně aplikovat i na mimoevropské státy. Ale nesmíme také zapomenout ani na jiné příčiny modernizace, jako jsou ekonomika, mezinárodní organizace, tradice, vliv jiných států.

4. Závěr

Tato práce měla za cíl prozkoumat otázku: „Nakolik lze kulturní podmínky vhodné pro modernizaci a rozvoj kapitalismu vázat na protestantskou etiku?“ V závěrečné kapitole bych chtěl stručně popsat svůj postup a to, k čemu jsem dospěl v průběhu zkoumání této otázky.

Celou první kapitolu jsem věnoval tomu, jak vypadá teorie modernizace Maxe Webera. Pro lepší pochopení jsem uvedl jeho biografické a intelektuální pozadí. Probral jsem nejdůležitější pojmy spojené s protestantskou etikou a rozvojem kapitalismu. Ukázal jsem na takové pojmy jako luteránské povolání, vnitrosvětská askeze, racionalizace a byrokracie. Dál jsem to propojil dohromady a uvedl teorie modernizace spojené s protestantskou etikou. V kostce můžeme říct, že existují dvě verze teorie modernizace Maxe Webera. První říká, že modernizace má ve své podstatě protestantskou etiku. Druhá verze je mnohem obecnější a deklaruje determinovanost modernizace kulturními podmínkami.

Další kapitolu jsem rozdělil do dvou relativně velkých částí. V první části jsem uvedl různé teoretické spory ohledně role kultury v procesu modernizace. Začal jsem tím, že jsem uvedl marxistickou kritiku teorie Maxe Webera, která tvrdí, že ekonomika determinuje proces modernizace. V této části jsem diskutoval s tím, že jenom ekonomika určuje proces modernizace, ukázal jsem na to, že Marx rozlišuje i jiné příčiny díky kterým došlo k modernizace ve státech západní Evropy. Mezi této příčiny patří jak vznik trhu, tak i třeba sociální instituce a sociální chování. Další teorie je neo-evoluční. Teoretikové této školy souhlasí s Weberem v jeho preferování kultury nad jinými faktory modernizace. Ale rozvíjí tyto teorie, když říkají, že v procesu modernizace existuje spousta jiných kulturních podmínek. A nakonec jsem popsal známou teorii postmodernizace. Tato teorie tvrdí, že v současném světě lze pozorovat proměnu hodnot z materiálních do postmateriálních a proces modernizace spojený s těmito hodnotami.

Ve druhé části této kapitoly jsem představil přehled několika velkých světových regionů. Jako první region jsem vybral západní Evropu a ukázal jsem pravdivost teorie Maxe Webera v tomto regionu. Dalším regionem bylo Rusko, ve kterém se ukázala role pravoslaví v procesu modernizace a zároveň jsem probral roli tradice a kultury. Dalším regionem byla Latinská Amerika, kde v modernizaci jednu z nejdůležitějších rolí hrála mezinárodní organizace ECLA, ale zároveň byla specifická pro tento region kultura, katolicismus a moderní neoliberalní hodnoty. A naposledy jsem ukázal případ východní Asie. V tomto regionu kultura a konfuciánství hrají téměř stejnou roli jako i protestantská etika v západních státech.

Konečně si zkusím odpovědět na otázku položenou na začátku práce. Jak už jsem zmínil na začátku, teorie modernizace Maxe Webera lze chápat ve dvou významech, užším a širším. Užší interpretace říká, že příčinou modernizace je kultura spojená s protestantskou etikou. Tato interpretace měla smysl v době Maxe Webera. V druhé kapitole jsem poukázal na to, že v protestantských státech došlo k modernizaci mnohem rychleji než v ostatních ne – protestantských zemích. Zároveň lze pozorovat pozdější modernizaci i v neprotestantských zemích, jako bylo pravoslavné Rusko, katolická Latinská Amerika, konfuciánská východní Asie. V širší interpretaci teorie modernizace Maxe Webera, která tvrdí, že kultura determinuje proces modernizace, můžeme dojít k zajímavým výsledkům. V průběhu této práce jsem uvedl spoustu jiných faktorů, které ovlivnily proces modernizace, mezi něž patří kulturní tradice jako tradice rodiny, velké autority státu, vzdělání, kultura práce a další faktory. Také musím zmínit to, že existují i další materiální faktory jako vliv západních států na mimoevropské státy, vytváření mezinárodních organizací a obchodování.

Nakonec bych chtěl shrnout, že v moderním světě už nemůžeme mluvit o vynikající roli protestantské etiky v procesu modernizace. Tato teorie je celkem zastaralá. Ale Max Weber svým politickým myšlením otevřel prostor ke zkoumání toho, jak kulturní podmínky ovlivňují ekonomický rozvoj státu. Proces modernizace dle mého osobního názoru je příliš komplikovaný, aby mohl být ovlivněn jen náboženstvím. Dle mého hlediska je pro modernizaci nutná kombinace několika faktorů, a nemusí to být jen kulturní podmínky, ale mohou být i ekonomické. Zároveň lze souhlasit i s Ronaldem Inglehartem, který tvrdí, že se nacházíme v době postmateriálních hodnot, a proto máme mluvit o jiných hodnotách a o procesu postmodernizace.

5. Seznam použitých zdrojů

AVINERI, Shlomo. *Marx and Modernization. The Review of Politics.* The review of politics. 1969. 31(2), 172-188. s. 177.

BARAN, Paul. *The Political Economy of Growth, with an introduction by R.B.Sutcliffe.* Harmondsworth,.1973. Penguin books. ISBN 0140214658.

BARBALET, M. Jack. *Weber, passion and profits: „the Protestant ethic and the spirit of capitalism" in context.* New York: Cambridge University Press. 2008. ISBN 978-0-511-41418-3.

BENDIX, Reinhard. *Max Weber: An Intellectual Portrait.* University of California Press. Doubleday. 1977. Garden city. New York. ISBN 978-0-520-03194-4.

BLACK, Cyril. *The Transformation of Russian Society.* Aspects of Social Change since 1861. Harvard University Press. 2013. ISBN: 978-0-674-59457-9

BLOKLAND, Hans, WEESEP van Nancy Smyth. *Modernization and Its Political Consequences: Weber, Mannheim, and Schumpeter.* New Haven London. 2006. Yale University Press. ISBN 0300204965

CALHOUN J. Craig. *Classical sociological theory.* 3. vydání .Wiley-Blackwel. 2002. ISBN 978-0-631-21348-2.

DAUDELIN, J., & Hewitt, W. Churches and Politics in Latin America: Catholicism at the Crossroads. *Third World Quarterly.* 1995. 16(2), 221–236.

ESCOBAR, Arturo. *Latin America at a crossroads.* Cultural Studies. 2010, 24:1, 1–65, DOI: 10.1080/09502380903424208

HARRISON, David, *The Sociology of modernization and development.* Routledge. 1988. London. Unwin Hyman. ISBN 0-203-35958-5

HONIGSHEIM, Paul. „*Max Weber: His Religious and Ethical Background and Development*”. Church History, vol. 19, no. 4, 1950, pp. 219–239.

INGLEHART, Ronald. *Modernization and postmodernization: cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, c1997. ISBN 069101180X.

INGLEHART, Ronald, WETZEL Christian. *Modernization, Cultural Change and Democracy. The Human Development Sequence*. Cambridge University Press, 2005. ISBN 978-0-511-33731-4

KAUFMANN, F. *Religion and Modernization in Europe*. Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE) / Zeitschrift Für Die Gesamte Staatswissenschaft. 1997. 153(1), 80–96.

KYONG-DONG, K. *Confucianism and modernization in East Asia: Critical reflections*. Palgrave Macmillan; 1st ed. 2017. ISBN 978-981-10-3626-2

LENIN, I. Vladimir. *Imperialism, The Highest Stage of Capitalism*. Peking. 1965, Foreign Languages Press.

MANUEL L. Carlos, & SELLERS, Loise. *Family, Kinship Structure, and Modernization in Latin America*. Latin American Research Review, 7(2), 1972, 95–124.

PARSONS Talcott. ‘*Translator’s Preface*’ in Max Weber: *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. London: HarperCollins. 1991.

PARSONS, Talcott. *Evolutionary Universals in Society*. American Sociological Review, 29(3), 1964, pp. 339-357.

POGGI Gianfranco. *Calvinism and the capitalist spirit: Max Weber's protestant ethic*. Amherst. 1983. University of Massachusetts Press. ISBN 0870234188.

RADKAU, Joachim. *Max Weber: A Biography*, Patrick Camiller (trans.). Cambridge: Polity Press. 2011. ISBN: 978-0745641485.

RITZER George. *Contemporary Sociological Theory and Its Classical Roots: The Basics*. 4. vydání. McGraw-Hill Education. 2009. ISBN 978-0-07-340438-7.

ROTH, G. „Introduction,” in *Max Weber, Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. trans. E. Fischoff et al., xxxiii–cx. Berkeley, Los Angeles, and London: University of California Press. 1978. ISBN: 9780520035003

RUTGERS, Mark R., and Petra Schreurs. „Weber's Neo-Kantian Roots”. *Administrative Theory & Praxis*, vol. 26, no. 1, 2004, pp. 103–111.

SCAFF, Lawrence. *Max Weber in America*. Princeton. 2011. Princeton University Press. ISBN 9780691147796.

SCHROEDER, Ralph. *Max Weber, democracy and modernization*. New York, N.Y.: St. Martin's Press, 1998. ISBN 0312212445.

SCHWARTZ Benjamin. 'The Limits of „Tradition Versus Modernity" as Categories of Explanation: The Case of the Chinese Intellectuals'. 1978. *Daedalus*, 101 (2), 71–88.

SONNTAG, H., Contreras, M., & Biardeau, J. *Development as Modernization and Modernity in Latin America*. Review. 2001. *Fernand Braudel Center*, 24(2), 219–251.

SUNG Ho Kim, (2007). „Max Weber". *Encyclopedia of Philosophy*. Stanford. Retrieved 17 February 2010. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/weber/>

TIPPS, Dean. *Modernization Theory and the Comparative Study of Societies: A Critical Perspective*. *Society for Comparative Studies in Society and History*. Cambridge University Press. Vol. 15, No. 2 (Mar., 1973), pp. 199–226

WEBER, Max. *The Protestant ethic and the spirit of capitalism*. 3. vydání. Přeložil Talcott PARSONS. New York: Soribner's Sons, 1950. ISBN: 0-203-99580-5

WEBER Marianne. *WEBER Max: A Biography*. New York: Wiley. 1975. The original text was published in 1926. ISBN. 9780471923336

WEBER, Max; Peter R. Baehr; Gordon C. Wells (2002). *The Protestant ethic and the „spirit“ of capitalism and other writings*. Penguin Classics, Penguin Twentieth-Century Classics edition. ISBN 978-0-14-043921-2.